

Joke Mol

OORLOGS
DAGBOEK

van mijn vader

Tweede druk © 2017 Joke Mol

Foto : Eva Polinder

Ontwerp : Frank Wansink

ISBN : 9789402161014

Uitgeverij Bravenewbooks.nl

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorwoord

Oorlogsdagboek van mijn vader

Dit boek draag ik op ter nagedachtenis aan mijn vader. Hij heeft een dagboek bijgehouden in de oorlog, wat ik best bijzonder vind. Met het lezen hiervan heb ik een goed beeld gekregen van hoe hij de oorlog beleefd heeft.

Met dit boek wil ik bereiken dat meerdere mensen zichzelf kunnen vinden in dit verhaal. Er zullen ongetwijfeld personen zijn die hetzelfde hebben meegemaakt, in een soortgelijke situatie hebben gezeten of benieuwd zijn naar iemand die de oorlog heeft meegemaakt.

Ik dank de personen die bijgedragen hebben om dit dagboek compleet te maken.

En ik dank mijn vader voor het nalaten van zijn dagboek, dat ik met veel interesse heb gelezen. Ik las het met een lach en een traan.

Inleiding

Arie Mol is geboren op 20 december 1917 te 's-Gravendeel. Zijn geboortehuis stond aan de Molendijk, voor de molen.

Hier volgt ter inleiding een stuk uit zijn eigen biografie, die hij geschreven heeft in de jaren zestig.

Moeder Inge met Arie en vader Pieter met zus Jannie

Hoofdstuk 1

Hoe het begon, van 1917 tot 1923

Een klein dijkhuisje met de voordeur aan de dijk met naast de voordeur de ramen van de huiskamer.

De ramen hadden luiken die in de avond gesloten werden.

Dan was het, voordat het licht werd aangestoken, altijd erg donker. Naast het huis hadden wij een klein erfje, waar mijn vader kippen en konijnen hield. Als je via de voordeur naar binnen kwam, stond je in een ruimte waarin rechts een deur was naar de huis-/slaapkamer. Recht vooruit ging een trap naar boven en links verder naast de trap was een klein voorkamertje. In de ruimte achter de voordeur was links een kraan, maar ik kan me niet herinneren dat er een gootsteen aanwezig was. Met de trap naar boven kwam je op de zolder, die overigens alleen gebruikt werd als bergplaats. Soms ging mijn vader er ook geslachte kippen plukken, die hij eerst onderdompelde in een teil heet water. In de huiskamer stonden twee tafels, een bij het raam en een in het midden van de kamer. Tegen de muur, waarachter de trap naar boven ging, stond een linnenkast. Boven de deur hing een plaat van het sterfbed van prins Willem van Oranje.

Er stonden een paar stoelen met rieten zittingen en tegenover de ramen waren de twee bedsteden met deuren ervoor. Tussen de twee bedsteden was een opbergkast. Staande met de rug naar de ramen was de linker bedstee van mijn vader en moeder en voor de kleinste telg uit het

geslacht, de baby, die dan in een kribbe lag. Wij oudere kinderen vonden het heerlijk als wij af en toe in de kribbe mochten kruipen, maar al gauw werden wij er te groot voor. In de andere bedstee sliep ik met mijn twee zussen. Vanuit de bedstee keek je op het fornuis. Het hele gezinsleven speelde zich eigenlijk af in één ruimte. Ik groeide hier op vanaf mijn geboorte tot ongeveer zes jaar, van 1917 tot 1923.

Ik speelde veel met mijn zusjes in de huiskamer, waar we dan ansichtkaarten aan de stoelen verkochten; dit was voor ons een aardige bezigheid. Later, toen ik wat ouder was, speelden we buiten, maar op de dijk was het te gevaarlijk. Niet dat het nou zo geweldig druk was, maar er kwamen toch heel veel fietsers voorbij. Vooral veel jongelui die op de fiets naar school gingen. Dus voor die tijd was het toen best druk te noemen. Bij een vriendje dat wat verderop woonde, speelde ik vaak in de kassen. Zijn ouders hadden daar een tuinderij met tomaten en druiven. Het was daar altijd leuk spelen. Er stonden een hele rij tomaten- en druivenkassen, waarlangs een lorrie reed. Als de werklui de lorrie niet gebruikten, reden wij ermee; met een stok bewogen wij ons dan vooruit. Of wij speelden in de kassen, maar daar werden wij direct uitgejaagd, daar mocht je niet spelen. Op het gras bouwden wij dan van veilingkisten een hut. Daar waren wij vaak de hele dag mee bezig en we vergaten dan zelfs om te eten.

Mijn vriendje - die ook Arie heette - had ook nog een zusje. Soms speelde ze met ons mee, maar meestal wilde hij het niet. En soms haalde haar moeder haar weg, omdat zij veel kleiner was dan wij. Mijn grootouders woonden op dezelfde dijk, naast het hek van de oprijlaan van de tuinderij.

Zondags na de kerk ging ik er met mijn vader vaak heen, hij ging er dan koffie drinken. Ik ging al vroeg mee naar de kerk - dat kan ik mij nog goed herinneren. In de kerk vond ik het altijd mooi, vooral in de avond, als er kaarslicht brandde. Er werd mooi gezongen en het viel mij op dat de mannen die in de kerk kwamen, voor hun zitplaats gingen staan met de pet in de hand voor de ogen. Waarom ze dat deden, begreep ik toen niet. Later kwam ik erachter dat ze aan het bidden waren. De vrouwen bleven rustig zitten. Zij hadden een reukflesje en pepermunt bij zich. Ook mijn vriendje Arie was in de kerk. Ik riep dan altijd heel hard: "Hoi!" naar hem, maar dat mocht natuurlijk niet.

Van de kerstdagen herinner ik mij de kinderkerstfeesten. Dan kregen wij altijd een boek, kersttimp, een sinaasappel en een reep chocola.

Opa Arie Visser

Ik ging ook geregeld naar mijn grootouders van mijn moederskant. Opa heette ook Arie en opoe Adriaan, in de 's-Gravendeelse volksmond Ai en Jaantje genoemd. Die opa had een heel lange grijze baard, geen sik, maar een complete baard, je zag haast geen vel van zijn gezicht. Daar speelde ik altijd met een knopendoos, ik was er uren zoet mee. Die opa kon niet veel van kinderen hebben. Hij zei nooit veel en zat altijd in een rieten stoel bij het fornuis tabak te pruimen. Hij spuwde het dan in de kolenkit, zo vanaf zijn stoel, zonder de grond te raken.

Opoe Jannigie Mol-van Twist

Opoe was een schat van een mens.

Mijn opoe droeg altijd een kap, de Zuid-Hollandse kap. Als opoe haar kap af had, vond ik dat altijd een heel raar gezicht, ik vond haar dan altijd heel kaal. Ze droeg dan een zwart mutsje.

Er was ook nog een oom in huis, ome Harm. Hij was doof.

Ome Harm sliep op zolder in een getimmerde bedstee, eigenlijk sliep hij op de bodem, omdat het niet hoog van de vloer was. Ik sliep er ook wel eens. Dan mocht ik bij ome Harm in bed, dat vond ik altijd reuze fijn.

Oom Harm was heel sterk en hij had een boksbeugel die in de grote kousenla in de huiskamer lag. Daar mocht ik van opoe nooit aankomen.

Ik heb ook nog in 's-Gravendeel op de lagere school gezeten, maar daar weet ik niet veel meer van.

Toen kwam de tijd dat mijn vader in de haven in Rotterdam ging werken. Hij bleef dan de hele week weg. In de avond, als wij dan door de ramen naar buiten keken en de lichtjes van de zeehaven zagen in Dordrecht, zei mijn moeder altijd: "Zo ver weg is je vader." Dat vond ik altijd heel ver en ik was dan verdrietig. Uiteindelijk vond mijn vader een huis in Rotterdam en wij hebben toen 's-Gravendeel verlaten. Mijn vader was daar al en mijn moeder vertrok met inmiddels vijf kinderen met de bus naar Rotterdam. De broer van mijn moeder, oom Wim, was daar politieagent, en ik weet nog dat hij het verkeer liet stoppen toen mijn moeder met ons allemaal van de bus in de tram moest overstappen.

Oom Wim

Oom Wim, politie te paard.

Dit maakte bij mij zo'n grote indruk; stel je voor: een agent die het verkeer tegenhield, zodat wij veilig konden overstappen. Mijn vader had een huis in de Bleiswijkstraat gevonden, een benedenhuis. Een aangetrouwde neef woonde boven ons en omdat de benedenwoning nog niet helemaal klaar was, hebben wij die nacht boven geslapen. Wij moesten oom en tante tegen hen zeggen. Dat vond ik in het begin vreemd, want wij als kinderen kenden die mensen niet. Zij hadden ook vier kinderen en later zijn ze naar Zuid-Afrika verhuisd.

Mijn lagereschooltijd heb ik grotendeels in Rotterdam doorgebracht. Ik kan mij nog goed voorstellen hoe de juf eruitzag. Ze had opgestoken haar. Ze was heel lief, maar kon ook heel streng zijn. Ik heb een keer straf gehad van haar en moest in de leermiddelenkamer sommen maken. Ik vond het daar zo mooi en het uitzicht was prachtig. Ik vond het helemaal niet erg om daar te zitten.

Zonder te blijven zitten liep ik met goede cijfers alle klassen door. Ik leerde ook graag. Thuis speelden wij altijd buiten en deden dan de bekende spelletjes zoals: schipper mag ik over varen, hoepelen, steltlopen, knikkeren en diefje-met-verlos. Aan de overkant was een klein keldertje; daar woonde een mof die altijd dronken was. Wij gingen dan wel eens heel hard schreeuwen bij het deurtje, maar we waren toch heel bang dat hij ineens naar buiten zou stormen.

Op zaterdag gingen wij altijd met vader naar de Zwart-Janstraat. Mijn vader kocht dan altijd tabak en dan bleef hij altijd luisteren naar het Leger des Heils dat daar dan stond te

zingen. De blaasinstrumenten vond ik altijd het mooist. Als wij weer naar huis gingen, namen wij altijd een tompoes of zo mee voor mijn moeder en mijn zus Jannie, en ik mocht dan ook wat langer opblijven.

Op zondag gingen wij naar de kerk in de Jonker Fransstraat en op maandagavond ging ik naar catechisatie, door ons kattenbak genoemd. Dan moesten wij in het donker naar huis en dan haalden we altijd kattenkwaad uit en hadden de grootste lol. Op het Noordplein was een kiosk, daar zat een juffrouw in. Wij gingen dan met zijn allen hard om de kiosk lopen. Dan kwam ze er ineens uit en probeerde ons te grijpen, zo kwaad was ze. Maar ze kreeg ons nooit te pakken. Dan gingen we de Noordmolenstraat uit, de Zwart- Janstraat door tot de Bergweg.

Aan het einde van de Zwart- Janstraat was een banketbakkerszaak. Wij probeerden dan met een stokje door een vochtspleet de spullen in de etalage om te gooien. Jannie, mijn zus, ging dan naar binnen om te vragen wat de gebakjes kosten. Die waren 11 cent. Als ze dan binnen was, hielden wij de deur dicht. Zij stond dan te rukken en wij liepen daarna snel weg.

Uit deze jaren kan ik mij ook nog herinneren dat mijn vader een vlieger had gemaakt, waarmee wij dan gingen vliegeren op het Walenburgerland. Hij ging altijd heel hoog, ik kon hem haast niet meer vasthouden, zo trok de wind eraan. Wij stuurden een telegram naar boven, een stukje papier over het touw, en de wind joeg het dan naar de vlieger.

Ik kwam voor het eerst in aanraking met een ziekenhuis toen mijn moeder moest bevallen van mijn broer Wim. Met hem was alles in orde, maar mijn moeder moest geopereerd worden. Ze lag toen in het Eudokia Ziekenhuis. Later zouden meer leden van ons gezin in dit ziekenhuis terechtkomen. Ikzelf heb later in een roodvonkbarak gelegen aan de Linker Rottekade. Mijn moeder bracht mij erheen en ze vond het vreselijk dat ze mij daar moest achterlaten. Zelf was ik de eerste dagen te ziek om van alles notitie te nemen, maar toen ik opknapte, hadden wij daar de grootste lol.

Er was een jongetje op zaal dat altijd voor de gek werd gehouden. Ook sprongen ze van bed naar bed als de zuster er niet was, ook van die jongen, Roel genaamd. Jaren later woonden wij in dezelfde straat (de Riederstraat) en nog jaren later kwam hij bij mij aan de deur als ziekenfondsbede, toen was ik al getrouwd.

Toen wij wat opgeknapt waren, mochten wij met mooi weer naar buiten in de tuin, dan gingen wij voetballen; zelfs op zondag, wat ik eigenlijk niet mocht van mijn vader. Ze stonden soms door de afrastering te gluren, maar ik zag of hoorde hen niet. Toen ik beter was en weer naar huis mocht, had mijn vader een stoel versierd en op de rugzijde was met krijt geschreven: WELKOM THUIS.

In die tijd heb ik ook nog een zware hersenschudding opgelopen. Dit gebeurde op school. De meester was even uit de klas en wij zaten elkaar achterna. Plotseling gleed ik uit en ik viel met mijn hoofd tegen een uitstekende punt van de houten lijst van de lambrisering. Hevige hoofdpijnen en

enorme misselijkheid waren het gevolg, maar het ging toch over.

Die woensdag heb ik nog gevliegerd, maar in de avond kreeg ik heel erge hoofdpijn en ging overgeven. Ik moest toen alles aan mijn moeder opbiechten wat er was gebeurd en de volgende dag haalde zij de dokter erbij. De dokter woonde op de Crooswijkse singel. Hij constateerde dat ik een zware hersenschudding had, ik moest plat liggen zonder kussens, en dit zes weken lang.

Om op te knappen moest ik naar een oom en tante in Voorburg, oom Henk en tante Jo. Ik mocht niet naar school. Mijn twee neven gingen wel naar school, zodat ik de meeste tijd alleen was. Overdag ging ik ook wel eens naar oom Arie en tante Mien; die woonden vlakbij. Daar schoffelde ik soms wat in de tuin, dat deed ik graag en oom Arie vond dat mooi. De reis naar Voorburg heb ik alleen gemaakt, mijn moeder bracht mij naar het station en mijn tante Jo heeft mij in Voorburg van de trein gehaald. Of zij mij later weer op de trein heeft gezet of thuis gebracht, dat weet ik niet meer. Dit alles speelde zich af tussen mijn zesde en mijn tiende jaar.

Hoofdstuk 2

1927 tot 1943

1931 Knapenvereniging / achterste rij 2de van links Arie

De volgende periode is van mijn tiende tot mijn zesentwintigste jaar. Dit was een zware tijd. Wij woonden nog in de Riederstraat, een echte volksbuurt, een tuintje voor het huis en een tuintje achter het huis. De huizen waren hele blokken van straten met benedenhuizen met een eerste en tweede verdieping.